

Hyvä, paha, hyvä ja paha isä – lasten kokemuksia väkivaltaisesta isydestä

Hannele Forsberg: *YTT, ma. professori,
sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos, Tampereen
yliopisto*

Källström Cater, Åsa: Negotiating normality and deviation – father's violence against mother from children's perspective. Studies in Social Work 5. Örebro: Örebro University. 2004, 284 s.

Naisiin kohdistuvaa väkivaltaa koskeva tutkimus on ollut viime vuosina laajasti rahoitettua paitsi Suomessa myös muissa Pohjoismaissa. Lapsia omassa kodissa koskettavan väkivallan tutkimus sen sijaan on ollut marginaalisessa asemassa, vaikka lyövää miestä pakenevien naisten ja lasten väkivaltakokemukset kietoutuvat usein yhteen. Lasten asema ja kokemukset voivat myös poiketa naisten kokemuksista. Lasten itsensä tuottamaa tietoa väkivaltakokemuksista on kuitenkin toistaiseksi olemassa maailmanlaajuisestikin katsottuna hyvin vähän. Tätä puutetta paikkaa osaltaan ruotsalainen Åsa Källström Cater. Hän asettaa sosiaalityön väitöskirjansa tavoitteeksi turvakoteihin äitiensä kanssa paenneiden lasten isän väkivallalle antamat merkitykset. Näitä merkityksiä hän tarkastelee myös suhteessa isyyteen ja väkivaltaan yleensä. Lasten henkilökohtaisten isyyskokemusten valottaminen yleisempiä kulttuurisia isyys- ja väkivaltakäsityksiä vasten on kiinnostavaa, sillä ruotsalainen yhteiskunta on laajasti tunnettu hoivaavaa isyyttä tukevasta ja väkivaltaa vastustavasta politiikastaan. Voi olettaa, että omassa kodissa väkivaltaa kohtaavien lasten yleinen ja yksilöllinen isyys- ja väkivaltakäsitys näyttäytyvät keskenään hyvin ristiriitaisina. Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa erityisesti lastensuojelun ja hyvinvointipolitiikan tarpeisiin lasten tavoitella käsitellä vaikeita ja ristiriitaisia merkityksiä.

Källström Caterin lähtökohtana on kiinnostus lasten merkityksen muotoiluun, ei niinkään äitien tai ammattilaisten käsitykset lasten väkivaltakokemuksista, mikä on ollut tavallinen lähtökohta

aiemmassa, sinänsä varsin laajassa, väkivaltaista lapsuutta koskevassa tutkimuksessa. Teoreettisesti perusteltu tutkimusaineisto koostuu kymmenen lapsen (seitsemän pojan ja kolmen tytön) laadullisista haastatteluista. Haastatellut lapset – joiden kohdalla kiinnitettiin kiitettävän paljon huomiota eettisiin kysymyksiin, onhan kyseessä hyvin haavoittavassa elämäntilanteessa elävä lapsiryhmä – olivat iältään 8–12-vuotiaita. Tämän ikäisten lasten ajateltiin pystyvän väkivaltakokemusten kielelliseen jäsentämiseen ja olevan vielä vahvasti perhesiteisiin integroituneita. Tutkittavaksi valikoituneet lapset olivat väkivallan ”jälkiselvittelyn vaiheessa” ja heidän otaksuttiin olevan haastatteluhetkellä psyykkisesti hyvässä kunnossa.

Tutkimuksen keskiössä on siis kysymys lasten merkityksen muotoilusta. Teoreettisesti tutkimus rakentuu ensinnäkin George Herbert Meadin merkityksen käsitteelle. Merkityksen ymmärretään muotoutuvan tulokinnan ja ymmärtämisen tuloksena sekä rakentuvan yksilöllisen, läheissuhteiden ja laajemman sosiaalisen kontekstin – Meadin termein selfin (I-me), merkityksellisten toisten ja yleistettyjen toisten – keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Merkityksen muotoiluun keskeisiä prosesseja ovat tällöin yleistäminen ja abstrahointi. Tätä käsitteellistä apparaattia sovelletaan lasten merkitysten muotoilun tutkimiseen tarkastelemalla lasten käsityksiä omasta (väkivaltaisesta) isästä sekä isistä ja väkivallasta yleensä. Toinen teoreettinen väline tutkimuksessa on neuvottelun käsite. Sitä tarvitaan erityisesti lasten oletettujen ristiriitaisten ja keskenään konfliktissa olevien henkilökohtaisten ja yleisten isyys- ja väkivaltakäsitysten tutkimiseen. Kolmannen käsitteellisen välineen tekijä hakee väkivaltatutkimuksen piiristä, hyödyntämällä erityisesti naisiin kohdistuvan väkivallan tutkimuksessa tavallisia normalisaation ja vastustuksen (resistance) käsitteitä lasten väkivaltakokemusten tutkimisessa. Tätä kautta huomioon otetaan perheenjäsenten valtasuhteet. Yksinkertaistaen normalisaatio viittaa prosessiin, jonka seurauksena väkivallasta tulee vähitellen perheenjäsenille kokemuksellisesti nor-

maali perhe-elämän osa. Lasten normalisaatiota saattaa edesauttaa se, että vanhemmat kieltävät tai minimoivat tapahtunutta väkivaltaa. Vastustus puolestaan viittaa toimintoihin, joilla yksilöt vastustavat väkivaltaa, esimerkiksi miesten vastuun ottoon teoistaan tai naisten väkivaltaisen partnerin jättämiseen. Lasten kohdalla vastustuksen on nähty tavallisesti merkitsevän liittoutumista väkivaltaa vastustamaan aktivoituneeseen äitiin. Käsillä olevassa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita lasten erityisistä ja yksilöllisistä merkityksen muotoiluista – siis myös lasten keskinäisistä eroista.

Tutkimuksen metodologia nojaa ajatukselle, että merkitykset ovat luonteeltaan laadullisia ilmiöitä ja todellisuus sosiaalisesti rakentuva. Aineiston analyysi perustuu teemoitteluun, jossa tulkinnan perusjuoni syntyy valittujen teoreettisten käsitteiden ja empirian vuoropuhelussa. Lapsia lähestytään aktiivisina toimijoina ja merkityksen muotoilijoina; tutkimuksen keskeisin tavoite on teoreettinen yleistäminen pikemmin kuin esimerkiksi lasten kerronnan tiheä empirinen kuvaaminen. Empiirisessä osassa tutkija tosin tarjoaa lukijan nähtäväksi valttavan määrän lasten haastatteluaineistoa. Näin lukija pääsee periaatteessa itse seuraamaan lasten puhetta ja siitä tehtäviä päätelmiä. Käytännössä lasten ja tutkijan haastattelupuhetta ei kuitenkaan tarjota lukijalle luonnollisena vaan osin toimitettuna. Runsaan haastattelumateriaalin esittämisen seurauksena empirisestä osasta tulee raskaslukuinen. Lasten puheaineiston valikoidumpi hyödyntäminen olisi napakoittanut raporttia ja parantanut erityisesti empirisen osan kommunikointia.

Empiirinen osa kannattaa kuitenkin kahlata läpi, sillä tutkija rakentaa sen avulla kiinnostavia tulkin-toja. Tutkimuksen tuloksena lasten merkityksen muotoilu jäsentyy kolmeen erilaiseen kategoriaan. Karkeasti tiivistäen, yksi ryhmä tutkituista lapsista määrittää omat isänsä pahaksi, isät yleensä joko hyväksi tai pahoiksi ja väkivallan enimmäkseen pahaksi. Merkitysten muotoilussa nämä lapset joutuvat neuvottelemaan ennen muuta yleistet-

tyjen isien käsitteestä. Lapset identifioituvat uhrin asemaan ja väkivalta on heille vahva subjektiivinen kokemus; ryhmän lapsilta puuttuu henkilökohtainen kokemus oman isän tärkeydestä. Lasten kerronnan hallitseva piirre on väkivallan vastustaminen. Toinen lapsiryhmä kuvaa omia isiään voittopuolisesti positiivisessa valossa, vaikka onkin tietoinen isän väkivallasta ja vastustaa sitä. Näiden lasten merkityksiä koskeva neuvottelu painottuu omia isiä koskeviin merkityksiin. Lapset korostavat henkilökohtaisia tärkeitä kokemuksiaan isistään – monia hyviä toiminnallisia hetkiä isän kanssa. Isät yleensä he jäsentävät hyväksi ja väkivallan pahaksi. Lasten ymmärrys väkivallasta on henkilökohtaisia läheissuhteisiin liittyviä kokemuksia laajempi, jolloin väkivalta voi tarkoittaa myös esimerkiksi sotia ja terrorismia. Kolmas tutkimuksen lapsikategoria muodostuu vain yhdestä lapsesta. Tämä lapsi mieltää oman isänsä hyväksi, isät yleensä "toivottavasti hyväksi" ja väkivallan itselleen etäiseksi asiaksi, kieltämällä sen mahdollisuuden. Tutkija tulkitsee tämän lapsen merkityksiä koskevan neuvottelun liittyvän väkivallan käsitteeseen. Väkivallan etäännyttäminen itsestä ja asioiden näkeminen voittopuolisesti hyvässä valossa voi olla lapsen keino selviytyä.

Lasten väkivaltaa ja isyyttä koskeviin merkityksiin liittyvää neuvottelua luetaan tutkimuksessa edellisen pohjalta kolmena erilaisena lasten selviytymisen tapana oman isän väkivallasta. Ne liittyvät yleisempiin kulttuurisiin käsityksiin väkivallasta ja isyydestä, mutta myös joihinkin muihin asioihin. Kaiken kaikkiaan lasten järkeily on monitasoista ja rikasta. Identifioidut lasten merkityksen muotoilun tavat ovat kompleksisempia kuin lähtökohtina toimineet teoreettiset ajattelumallit olettivat. Tutkija tarjoaa "halkomisen" käsitettä (conceptual fission) kuvaamaan lasten neuvottelua isyyteen liittyvistä väkivallan merkityksistä. Vaikka lasten kuvauksissa on oman isän väkivallan minimoinnin piirteitä, suurimmalla osalla lapsista on vahva vastustus väkivaltaa kohtaan. Näin ollen normalisaatio ja vastustaminen eivät ole vastakkaisia vaan rinnakkaisia lasten tulkintaresursseja. Käsitteiden oma isä, isät

yleensä ja väkivalta suhteissa omaa isää koskevat merkitykset ovat tärkeimpiä lapsen itseä koskevien käsitysten kannalta. Tutkija kuitenkin varoittaa vetäjästä tästä liian suorista johtopäätöksiä, sillä lapset ovat hyvin tietoisia läheissuhteiden ulkopuolisista todellisuuksista ja voivat käyttää näitä hyväkseen merkityksen muotoilussaan.

Tutkimuksen päättää laaja ja yksityiskohtainen yhteenveto ja keskusteluosa. Tutkimuksen vahvasta teoreettisesta orientaatiosta seuraa paikoin abstraktia ja käsitteellistä kirjoittamista, minkä kääntöpuolena on se, että lasten ääni kääntyy käsitteielelle. Tämä on kuitenkin myös tutkijan tietoinen tavoite, sillä hän olettaa, että lasten äänellä on näin esitettyä suurempi voima.

Tutkimus on ajankohtainen, loogisesti ajateltu ja teoreettisesti viritetty. Se jatkaa ansiokasta ja laajaa ruotsalaista naisiin kohdistuvan väkivallan tutkimusta uudella tarkastelunäkökulmalla ja tuo kansainvälisestäkin arvioituna tärkeän lisän läheissuhteisiin liittyvän väkivallan tutkimukseen valotta-

malla lasten kuvauksia väkivallan ja isyyden merkityksistä. Paitsi lasten subjektiivinen merkityksen muotoilu myös yhteiskunnallis-kulttuuristen merkitysten integrointi samaan tarkastelukehikseen on tärkeä uusi suunta väkivaltaista lapsuutta koskevassa tutkimuksessa. Tutkimuksen tärkein anti on ehkä kuitenkin se, että tarkastelu viitoittaa tietä lasten keskinäisiin eroihin ja merkityksenannon moninaisuuteen isän väkivaltakokemusten tulkinnaissa. Tämä muistuttaa silloin siitä, että esimerkiksi väkivaltaa omassa kodissaan kohdanneiden lasten auttamisessa vahvasti pinnalla oleva traumanäkökulma tai ajatus väkivallan kehästä vaativat rinnalleen sensitiivisyyttä lasten tilanteiden hienovaraisempaan ja moninaisempaan hahmottamiseen.